

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANIN BANK SİSTEMİNİN İNKİŞAF YOLLARI

Elnur Məhəmməd oğlu Sadıqov

iqtisad elmləri doktoru, professor

Mingəçevir Dövlət Universiteti

elnur.sadiqov@mdu.edu.az

Xülasə: *Hər bir cəmiyyətdə bank ixtisaslaşmış təşkilat kimi maddi nemətlər istehsal edən digər müəssisələrdən fərqlənir. Əgər müəssisələr istehsal etdiyi əmtəə və xidmətlərin müxtəlifliyinə görə fərqlənsə, bank spesifik məhsulun – pulun, ödəniş əməliyyatlarının istehsalı ilə fərqlənir. Xidmət sahəsində bankların əsas məhsulu əmtəə istehsalı və istehlakı deyil, kredit əməliyyatları və pul istehsalıdır. Bankda pul əməliyyatlarını həyata keçirən, məlumatları təhlil edən, hesablaşmaları həyata keçirən və müəssisələrlə müştərilər arasında qarşılıqlı əlaqəni təmin edən ixtisaslaşmış kadrlar çalışır.*

Açar sözlər: *bank, pul, kredit, ödəmə dövriyyəsi, dövlət siyasəti, hesablaşmalar, milli valyuta*

“Hər bir müstəqil dövlət, dünya iqtisadiyyatı ilə sıx inteqrasiyada olan müstəqil dövlət, sərbəst iqtisadiyyat yolu ilə, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən müstəqil dövlət mütləq tələblərə uyğun, dünya standartlarına uyğun maliyyə-kredit, maliyyə-bank sistemi təsis etməlidir.”

(Heydər Əliyev)

Giriş

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin söylədiyi kimi, “Bank sektoru hər bir ölkənin iqtisadiyyatının inkişafında çox mühüm rol oynayır. Düzdür, bizim dövlət investisiya layihələrimiz, investisiya proqramımız çox böyükdür və milyardlarla vəsaitlə ölçülür, ancaq bununla bərabər, bank sektorundan verilən kreditlərin, xüsusilə iqtisadiyyatın real sektoruna verilən kredit resurslarının da çox böyük əhəmiyyəti var”.

Hələ XX əsrin əvvəllərində, yəni 1919-cu il sentyabrın 30-da təsis edilən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Dövlət Bankının əsas məqsədi pul dövriyyəsinə asanlaşdırmağı, ticarət, sənaye və kənd təsərrüfatına yardım etməyi, habelə pul sistemini möhkəmləndirməyi özündə ehtiva etmişdir. Nizamnamə kapitalı 50 milyon rubl olan Azərbaycan Dövlət Bankı o dövrün kredit təşkilatlarının fəaliyyətinə də nəzarət edirdi. Həmin dövrdə isə ölkədə bu cür kredit təşkilatlarının sayı heç də az deyildi.

1919-cu ilin dekabrından Azərbaycanda əmanət kassaları fəaliyyət göstərməyə başlamışdır. Bundan əlavə, poçt-teleqraf təşkilatlarının bazasındakı poçt-teleqraf, eləcə də xüsusi ssuda-kredit kassaları, kənd təsərrüfatının kreditləşdirilməsi ilə məşğul olan ipoteka bankları, ssuda-əmanət ittifaqları da fəaliyyətlərini genişləndirmişdilər.

Beləliklə, maliyyə sisteminin ən mühüm elementlərindən sayılan bankların ölkələrin iqtisadi inkişafında rolu kifayət qədər böyükdür və onlar iqtisadi tərəqqinin əsas təkanverici qüvvələrindən hesab olunur. Azərbaycan yenidən öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra onun bank sistemi heç də asan olmayan üç mərhələdən ibarət özünəməxsus inkişaf yolundan keçmişdir:

- 1) 1990-1992-ci illər – milli bank sisteminin formalaşması dövrü;
- 2) 1992-1994-cü illər – hiperinflasiya şəraitində kommersiya banklarının sayının sürətli artım dövrü;
- 3) makroiqtisadi sabitləşmə şəraitində bank sisteminin optimallaşdırılması və restrukturizasiyası. Bu mərhələ özünü Azərbaycan Respublikasının bank sisteminin inkişafının keyfiyyətə yeni mərhələsi kimi göstərmişdir.

Yalnız Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi və innovativ fəaliyyət strategiyası sayəsində görülən həlledici tədbirlər, atılan qətiyyətli addımlar mövcud inkişaf səviyyəsinin əldə olunmasına zəmin yaratmışdır. Belə ki, Azərbaycanın bank sistemində və milli valyutanın tədavi prosesinde köklü dəyişikliklər isə 1994-cü ilin əvvəllərindən etibarən özünü göstərməyə başlamışdır. Xüsusən də, 1994-cü il yanvarın 1-dən başlayaraq manatın ölkənin yeganə ödəniş vasitəsi elan olunması artıq maliyyə sferasında tamamilə yeni bir mərhələnin başlanmasından xəbər verirdi. Bunun ardınca ən önəmli məqamlardan biri də 1995-ci il 12 noyabr tarixdə keçirilən referendumda qəbul olunmuş müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin II bəndində pul nişanlarının tədavi buraxılması və tədavidən çıxarılması hüququnun yalnız Milli Banka mənsub olmasının bir daha təsdiq edilməsi olmuşdur. Eyni zamanda, həmin bənddə Milli Bankın dövlətin müstəsna mülkiyyətində olması da təsbit edilmişdir. Yeni Konstitusiyanın qəbulu Azərbaycanda bütün sahələrdə olduğu kimi, bank qanunvericiliyi sahəsində də yenilikləri zəruri etmişdir.

21 oktyabr 1994-cü ildə “Valyuta tənzihi haqqında”, 1996-cı il 10 iyun tarixdə yeni redaksiyada “Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında”, 14 iyun tarixdə isə “Azərbaycan Respublikasında banklar və bank fəaliyyəti haqqında” kimi Azərbaycan Respublikasının yeni qanunları respublikanın bank sisteminin qabaqcıl dünya bank təcrübəsinə yaxınlaşmasına, kredit təşkilatlarının yaradılmasına imkan yaratmışdır. Bütün bunlar ölkədə bazar prinsiplərinə əsaslanan ikipilləli bank sisteminin (I pillədə Azərbaycan Respublikası Milli Bankı, II pillədə kommərsiya bankları və digər bank olmayan kredit təşkilatları) inkişafında da mühüm rol oynamışdır.

Ötən əsrin 90-cı illərinin ilk yarısında SSRİ-nin süqutundan sonra yaranmış Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) üzvü olan ölkələrdə dövlət banklarının özəlləşdirilməsi bank islahatlarının ən çətin komponentlərindən biri olmuşdur. Lakin Özbəkistan, Belarus, Türkmənistan kimi dövlətlər dövlətin iştirakı ilə ən böyük bankları özəlləşdirməkdən çəkinirdilər.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, dövlət bankları geniş maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi baxımından çətinlik çəkirlər. Dünyada hökumətlər banklarda paya malik olsalar da, zaman keçdikcə belə dövlət mülkiyyətinin payı azalır.

Heydər Əliyev 1993-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildikdən sonra onun xüsusi diqqət və qayğısı ilə aparılan bazar islahatları bütün milli bank sisteminin strukturunu dəyişdirmiş, eyni zamanda, dövlət tədiyə balansının və Azərbaycanın büdcəsinin dinamikasını yaxşılaşdırmış, dövlət banklarının kredit siyasətinə təzyiqlə müəyyən dərəcədə aradan qaldırmışdır. Dövlət banklarının restrukturizasiyası və sağlamlaşdırılması tədbirlərinin həyata keçirilməsi, özəl bank sisteminin institusional formalaşmasının təmin edilməsi bu maliyyə qurumlarının inkişafını daha da sürətləndirmişdir.

İstənilən inkişaf etmiş ölkədə maliyyə sisteminin əsas elementi olan pul-kredit siyasətini rəsmi həyata keçirən mərkəzi bankdır. Pul-kredit siyasəti büdcə ilə birlikdə iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin əsası hesab olunur. Bu səbəbdən Mərkəzi Bankın səmərəli fəaliyyəti elə bazar iqtisadiyyatının səmərəli işləməsi deməkdir.

Həç kəsə sırr deyil ki, Ulu Öndərin apardığı pul siyasətinin başlıca hədəfi ölkədə makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsi olmuşdur. Bu məqsədlə, Azərbaycan Mərkəzi Bankına ümumilikdə bank sektorunda maliyyə sabitliyinin hökm sürməsi üçün ardıcıl və zəruri tədbirlər həyata keçirməyi tapşırılmışdır. Eyni zamanda, Milli Bank pul siyasətinin, bank nəzarətinin strateji çərçivəsinin davamlı təkmilləşməsinə reallaşdırmalı, makroiqtisadi koordinasiyanın güclənməsinə və bank sektorunun maliyyə dərinliyinin artırılmasına mühüm dəstək verməsi ilə öz fəaliyyətini davam etdirir.

Mərkəzi Bank dövlətin konstitusiyası və qanunları ilə müəyyən edilmiş funksiya və səlahiyyətləri həyata keçirən müstəqil qurumdur və onun fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə yolverilməzdir. Pul nişanlarının tədavi buraxılması və tədavidən çıxarılması hüququ yalnız mərkəzi banka məxsusdur. .

Qeyd etmək lazımdır ki, mütəxəssislər 1994-cü ildən başlayaraq, respublikada həyata keçirilən pul-kredit siyasətinin dörd mərhələsini göstərirlər.

1994-1996-cı illəri əhatə edən birinci mərhələ makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsi və sərt pul-kredit siyasətinin həyata keçirilməsi tələbi ilə səciyyələnmişdir ki, bunun zərurəti 1992-1994-cü illərdə ölkədə hökm sürən obyektiv reallıqlarla müəyyən edilirdi. Dünya təcrübəsi göstərir ki, mərkəzləşdirilmiş planlı sistemdən bazar münasibətlərinə keçid istehsal göstəricilərinin pisləşməsi, inflyasiyanın kəskin artması, milli valyutanın sürətlə ucuzlaşması və əhalinin sosial vəziyyətinin pisləşməsi ilə müşayiət olunur.

1992-1994-cü illərdə respublikada orta illik inflyasiyanın səviyyəsi 1600-1800 % təşkil etmiş, milli valyuta ABŞ dollarına nisbətən dəfələrlə ucuzlaşmışdır. Eyni zamanda, yüksək inflyasiya həm monetar, həm də qeyri-monetar amillərlə əlaqələndirilirdi. Onun əsas monetar amili ondan ibarət idi ki, dövlət büdcəsi kəsiri tam olaraq mərkəzi bank kreditləri hesabına ödənilirdi, üstəlik, kommərsiya bankları öz kredit resurslarını iqtisadiyyatın tarazlı inkişafı üçün lazım olandan daha böyük həcmdə cəlb edə bilməmişdilər. Nəticədə valyuta və pul bazarlarında spekulativ əməliyyatların əhatə dairəsi genişlənmişdir.

1994-cü ilin ikinci yarısından etibarən Azərbaycan Hökuməti və Mərkəzi Bankı makroiqtisadi sabitliyi təmin etmək üçün köklü tədbirlər həyata keçirməyə başlamışdır. Bu məqsədlə, Beynəlxalq Valyuta Fondunun və Dünya Bankının yardımı ilə ən qısa müddətdə fəvqəladə hallar üzrə proqram tədbirləri hazırlanmışdır.

Tədiyyə balansının cari əməliyyatlarında kəsinin fasiləsiz maliyyələşdirilməsini təmin etmək və milli valyutanın sabitliyini təmin etmək məqsədilə ölkənin rəsmi valyuta ehtiyatlarının həcmi tələb olunan səviyyəyə çatdırılmışdır. Bütün bu tədbirlər son nəticədə sabit makroiqtisadi vəziyyətin yaradılmasına gətirib çıxardı və sabit iqtisadi artımın başlanması üçün ilkin zəmin yaratmışdır. Belə ki, Mərkəzi Bankın həyata keçirdiyi sərt pul siyasəti pul və valyuta bazarında gərginliyin tamamilə aradan qaldırılmasına, hiperinflyasiyanın dayandırılmasına və makroiqtisadi sabitliyə nail olunması üçün ilkin şərtlərin yaradılmasına imkan vermişdir.

1997-1998-ci illəri əhatə edən ikinci mərhələ iqtisadiyyatın institusional inkişafının yeni dövrünə uyğun olaraq sərt pul-kredit və məzənnə siyasətinin müəyyən qədər yumşaldılması ilə səciyyələnilir.

1997-ci ildən Azərbaycan Milli Bankı səhmlərinin nəzarət paketi dövlətə məxsus olan bankların restrukturizasiyası üzərində fəal iş aparmışdır. Restrukturizasiya beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə əməkdaşlıq çərçivəsində hazırlanmış xüsusi proqrama əsasən həyata keçirilmişdir.

1998-ci ildə Azərbaycan Respublikası Milli Bankının yeni inzibati binası tikilib istifadəyə verilmişdir. Həmin il oktyabr ayının 6-da keçirilən açılış mərasimi Prezident Heydər Əliyevin iştirakı və dərinməzmunlu çıxışı ilə daha da yaddaqalan olmuşdur.

Milli Bankın yeni inzibati binasının açılış mərasimi (6 oktyabr 1998-ci il)

Ümumilli lider öz nitqində hər zaman olduğu kimi, mühüm, ölkəmiz üçün tələyüklü məsələlərə toxunmuşdur:

“... Hər bir müstəqil dövlət, dünya iqtisadiyyatı ilə sıx inteqrasiyada olan müstəqil dövlət, sərbəst iqtisadiyyat yolu ilə, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən müstəqil dövlət mütləq tələblərə uyğun, dünya standartlarına uyğun maliyyə-kredit, maliyyə-bank sistemi təsis etməlidir. Biz bunu təsis etmişik və bu gün də inkişaf etdiririk. Ona görə də Azərbaycanda Milli Bankın həm funksiyası, həm də fəaliyyət dairəsi xeyli artır. Milli Bank Azərbaycanda sərbəst, özəl bank sisteminin inkişaf etməsinə imkanlar yaratmalı, bu sahədə fəaliyyət göstərməlidir. Ona görə də Azərbaycan Milli Bankı, şübhəsiz, keçmişdəki kimi işləyə bilməz və keçmişdə olan binada da fəaliyyət göstərə bilməz. Bu zərurətlərdən irəli gələn qərar da Milli Bankın yeni binasının inşa edilməsi, yaranmasıdır. Artıq belə bir bina Bakının mərkəzində yaranıb və biz də sizinlə birlikdə bu hadisəni çox mühüm hadisə hesab edərək buraya toplaşmışıq, bunu bizim həyatımızda və xüsusən iqtisadi həyatımızda böyük hadisə hesab edərək onun açılışını belə təntənəli şəraitdə keçiririk. Mən bu münasibətlə Azərbaycan vətəndaşlarını, Azərbaycandakı müstəqil bankları və bank işçilərini, maliyyə işçilərinin hamısını təbrik edirəm və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan Milli Bankı yeni, müasir binada Azərbaycanın gələcək iqtisadi inkişafı üçün uğurlu işlər görəcəkdir.

Azərbaycanda iqtisadiyyat, maliyyə, bank sahəsində görülən işlər, aparılan islahatlar, əvvəla, ardıcıl xarakter daşıyır, mütəmadi xarakter daşıyır və dünya təcrübəsinə əsaslanır, dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrinin maliyyə sistemlərinin, banklarının təcrübəsinə əsaslanır. Bu gün mən bəyan edirəm ki, Azərbaycan bu yolla bundan sonra da gedəcək, Azərbaycanda maliyyə-bank sistemi ilbəl inkişaf edəcək və bunların hamısı Azərbaycanın iqtisadiyyatı ilə ahəngdar surətdə inkişaf edəcəkdir. Bunu deməyə mənəm əsasım var. Çünki son illərdə aparılan islahatlar – iqtisadi islahatlar, bank-maliyyə sistemində aparılan islahatlar artıq öz nəticələrini verir və Azərbaycanda həm iqtisadiyyatın inkişafını, həm sabit valyuta bazarını təmin edir, həm də insanların rifah halını yaxşılaşdırır. İslahatlar nəticəsində Azərbaycanda artıq özəl bank sektoru yaranıb. Bu da bir neçə mərhələdən keçib. Məsələn, burada deyildi, – bir neçə il bundan öncə Azərbaycanda 210 özəl bank vardı. Ancaq indi 79 özəl bank var. Lakin bu 79 özəl bankın maliyyə kapitalı o 210 bankın olduğu dövrə nisbətən 4 dəfə artıbdır. Bu, çox yaxşı göstəricidir və tamamilə təbii prosesdir, amma eyni zamanda, özbaşına gedən proses deyildir. Bu proses Azərbaycanda makroiqtisadiyyatın təmin olunmasının, maliyyə-bank sistemində islahatların və ümumiyyətlə iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinin nəticəsidir. Güman edirəm ki, bu proses davam edəcək, Azərbaycanda özəl bank strukturları kapital nöqtəyi-nəzərindən, eləcə də bank fəaliyyəti, bank mədəniyyəti nöqtəyi-nəzərindən daha da inkişaf edəcəkdir. Ola bilər, bu bankların sayı yenə də azalsın, çünki rəqabət gedir – güclü, bacarıqlı banklar şübhəsiz ki, o kiçik, yaxşı fəaliyyət göstərməyən bankları sıradan çıxaracaq və beləliklə, Azərbaycan get-gedə dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin bank sisteminin standartlarına gəlib çatacaqdır”

Milli Bankın yeni inzibati binasının açılış mərasimi (6 oktyabr 1998-ci il)

Ölkə rəhbərliyinin həyata keçirdiyi pul və məzənnə siyasətinin üçüncü mərhələsi 1999-cu ilin iyulunda başlamışdır. Mərkəzi Bank pul tələbinin əhəmiyyətli dərəcədə artması və struktur islahatlarının sürətləndirilməsi ilə müşayiət olunan iqtisadi artım tempini nəzərə alaraq, “yumşaq” pul siyasətinin aparılması prosesini gücləndirmişdir. Nəticədə, mərkəzləşdirilmiş kreditlər və məcburi ehtiyatlar üzrə faiz dərəcələri azalıb, idarə olunan üzən məzənnə rejimində manatın məzənnəsi daha çevik olmuşdur. Bu tədbirlər deflyasiya meyillərinin qarşısının alınması və iqtisadiyyatın maliyyə təminatı səviyyəsinin yüksəldilməsi ilə yanaşı, valyuta ehtiyatlarının artmasına, ixracın stimullaşdırılmasına, makroiqtisadi sabitliyin möhkəmləndirilməsinə əlverişli şərait yaratmışdır.

Ümummillə lider Heydər Əliyevin ölkənin bank sektoru üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən qətiyyətli addımlar atması nəticəsində əldə edilmiş makroiqtisadi sabitliyin sayəsində 1998-ci ildə dünya bazarında neftin qiymətinin aşağı düşməsi, eləcə də qonşu Rusiya Federasiyasında baş verən maliyyə böhranının təsiri kimi amillərin milli iqtisadiyyata ciddi mənfi təsirinə qarşısını almaq mümkün olmuşdur. Milli valyutanın və bütövlükdə bank sisteminin sabitliyi qorunub saxlanılmışdır: 1998-ci ildə və ondan sonrakı dövrdə iqtisadi artım daha da yüksək templərlə davam etmişdir.

Azərbaycan Respublikasında Heydər Əliyevin birbaşa rəhbərliyi ilə aparılan bank islahatlarının növbəti mərhələsində, yəni 2000-ci ildən başlayaraq həyata keçirilən özəl bankların intensiv sağlamlaşdırılması tədbirləri bank sisteminin davamlılığının möhkəmlənməsinə və maliyyə vasitəçilik funksiyasının yaxşılaşmasına mühüm şərait yaratmışdır. Bank sisteminin və onu tənzimləyən normativ bazanın inkişafının yeni dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılması məqsədilə Prezident Heydər Əliyevin 2002-ci il 26 dekabr tarixli fərmanı ilə verilən tapşırıq əsasında 2002-2004-cü illər ərzində hazırlanan “Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında” və “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunları 2004-cü ildə qəbul edilərək, qüvvəyə minmişdir. Bu qanunların hazırlanması prosesində keçmiş nəsil qanunların üstün cəhətlərinin saxlanılması ilə yanaşı, müasir dövrün tələbləri də nəzərə alınmışdır.

2003-cü ildən prinsipinə yeni makroiqtisadi vəziyyətlə səciyyələnən pul siyasətinin dördüncü mərhələsi başlamışdır. İqtisadi artımın sabit tempi, adambaşına düşən ÜDM-in əhəmiyyətli dərəcədə artması və ev təsərrüfatlarının gəlirlərinin sürətlə artması şəraitində ölkənin regionlarında iqtisadi fəallığın genişlənməsi, nəhayət, yeni neft erasının başlaması, neft dollarlarının axınının

artması bu siyasət respublikanın bank sistemi qarşısında keyfiyyətə daha mürəkkəb məqsəd və vəzifələr qoymuşdur.

2007-ci ildən monetar idarəetmənin təşkilinin səmərəliliyinin artırılması çərçivəsində Azərbaycan Mərkəzi Bankı “faiz dəhlizi” konsepsiyasını həyata keçirməyə başlamışdır. Bu, artıq kəmiyyət monetar göstəricilərini hədəfləmədən imtina edən və məzənnə çevikliyi kontekstində qısamüddətli faiz dərəcəsinin hədəflənməsinə keçən inkişaf etmiş ölkələrin mərkəzi banklarının ən yaxşı təcrübələrinə uyğundur.

Bu mexanizmin tətbiqi zamanı strateji məqsəd Mərkəzi Bank tərəfindən müəyyən edilmiş faiz diapazonu daxilində banklararası bazarda faiz dərəcələrinin dəyişməsinə məhdudlaşdırmaqdan, beləliklə, gələcəkdə pul siyasətinin impulslarının (pulun qiyməti vasitəsilə) məcmu tələbə və inflyasiyaya ötürülməsi potensialını institusional cəhətdən təmin etməkdən ibarət olmuşdur.

2007-ci ildə Milli Bank kapitalın hərəkətinin mərhələli liberallaşdırılması haqqında qərar qəbul etmişdir. Bunun əsasında kapitalın ölkədən çıxarılması üzrə bütün əməliyyatlar (birbaşa investisiya, portfel investisiyası, xaricdə depozitlərin yerləşdirilməsi və daşınmaz əmlakın alınması) lisenziyaya tabe deyil və pulsuz rejimdə həyata keçirilir (bildiriş rejimi).

Əlbəttə ki, bank sisteminin inkişafı özəl kommersiya banklarının inkişafına da təsirsiz ötürməyə bilməzdi. Artıq belə bankların inkişafı 1990-cı illərin əvvəlləri ilə müqayisədə xeyli fərqlənirdi. Xüsusən də, uğurlu neft strategiyası nəticəsində ölkənin əldə etdiyi böyük maliyyə gəlirlərinin və bu əsasda bankların maliyyə resurslarının strateji məqsədlərə effektiv ötürülməsinə hazır olmalarını nəzərə alaraq yeni, 2002-2005-ci illərə inkişaf strategiyası hazırlanmışdır.

Muasir dövrdə həyata keçiriləcək tədbirlər Azərbaycanda maliyyə xidmətləri bazarının əsas seqmentlərinin (bank sektoru, qeyri-bank kredit təşkilatları, sığorta bazarı, lizinq bazarı, qiymətli kağızlar bazarı və faktoring bazarı) tarazlı inkişafını təmin edəcəkdir. Bank nəzarəti alətləri təkmilləşdiriləcək, bank sisteminin sabit və təhlükəsiz inkişafının təmin edilməsi üçün müvafiq tədbirlər həyata keçiriləcəkdir. Bank sektorunda konsolidasiya tədbirləri və struktur islahatları davam etdiriləcək, rəqabətin stimullaşdırılması, bank-maliyyə xidmətlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, o cümlədən elektron ödəniş sistemləri infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi və onun əhatə dairəsinin genişləndirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılacaqdır. Bank sisteminin kapitallaşması davam etdiriləcək, regionlar üzrə bank şəbəkəsinin genişlənməsi təşviq olunacaq, tikinti-əmanət banklarının yaradılması dəstəklənəcək, ipoteka kreditləşdirilməsi mexanizmi təkmilləşdiriləcəkdir.

Elektron ödəniş, poçt əmanət sistemləri inkişaf etdiriləcək, bank xidmətləri istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi gücləndiriləcəkdir.

Sığorta şirkətlərinin kapitallaşma səviyyəsinin və sığorta məhsullarının çeşidinin artırılması, təkrar sığortanın, həmçinin həyat sığortasının və tibbi sığortanın tətbiqinin genişləndirilməsi ölkədə sığorta bazarının inkişafına yol açacaqdır. Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının sığortalanmasını stimullaşdırmaq məqsədilə müvafiq qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi planlaşdırılır. Habelə, lizinq xidmətlərinin göstərilməsi üçün qanunvericilik və institusional mühitin təkmilləşdirilməsi lizinq təşkilatlarının inkişafına və onların bazara daha asan daxil olmasına imkan yaradacaqdır ki, bu da lizinq təşkilatlarının infrastruktur və investisiya layihələrinin icrasında, kənd təsərrüfatının texnika təminatının daha münasib şərtlərə yaxşılaşdırılmasında mühüm maliyyə mənbəyi kimi lizinqin payını artıracaqdır.

Müasir, beynəlxalq standartlara uyğun, iqtisadiyyata geniş kapitalizasiya imkanları təqdim edən və risklərin etibarlı idarə edilməsini təmin edən, yüksək səmərə ilə fəaliyyət göstərən qiymətli kağızlar bazarının formalaşdırılması istiqamətində mühüm addımlar atılacaq, qiymətli kağızlar üzrə qeyri-mütəşəkkil bazarın məhdudlaşdırılması, bazarın investorlar üçün cəlbediciliyinin artırılması məqsədilə sistemli tədbirlər həyata keçiriləcək, bazarın peşəkar iştirakçılarının fəaliyyətini və onlara nəzarət mexanizmlərini tənzimləyən qanunvericilik təkmilləşdiriləcəkdir.

Qiymətli kağızlar bazarının institusional inkişaf səviyyəsinin yüksəldilməsi və onun beynəlxalq standartlara uyğunluğunun təmin edilməsi, ölkə iqtisadiyyatında kapitallaşma dərəcəsinin yüksəldilməsinə nail olunması və iqtisadi layihələrin maliyyələşdirilməsində fond bazarı vasitəsilə cəlb olunan qeyri-inflyasiya məşəli investisiya vəsaitlərindən istifadənin

genişləndirilməsi tədbirlərinin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Eyni zamanda, iqtisadi subyektlərin və əhalinin yığımlarının fond bazarında səmərəli yerləşdirilməsi üçün və ölkənin qiymətli kağızlar bazarınınin tədricən beynəlxalq kapital bazarlarına inteqrasiya olunması məqsədilə müvafiq şəraitin formalaşdırılması daim diqqət mərkəzində olacaqdır.

Azərbaycanın maliyyə-bank sisteminin beynəlxalq iqtisadi münasibətlərə inteqrasiyası

Ümummilli lider Heydər Əliyevin apardığı ciddi və tələpəli iqtisadi islahatlar çərçivəsində diqqətdə saxladığı mühüm məsələlərdən biri də ölkənin maliyyə-bank sisteminin beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması, xarici ölkələrlə bu sahədə əməkdaşlığının aparılması, xarici kapitalın Azərbaycana cəlb edilməsi olmuşdur. Bu məqsədlə Ümumdünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, İslam İnkişaf Bankı və bir sıra xarici ölkə bankları, maliyyə təşkilatları ilə yaradılan əməkdaşlıq münasibətləri, əldə edilmiş razılaşmalar Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının maliyyə-bank sisteminin çiçəklənməsinə, onun beynəlxalq sahələrə inteqrasiyasına bəxş etdiyi mühüm töhfələrdir.

Ulu Öndər xarici ölkələrə olan rəsmi işgüzar səfərlərində də bank sisteminin inkişaf etdirilməsi, yeni əlaqələrin qurulması, beynəlxalq təcrübənin üstünlüklərindən yararlanmaq və s. kimi məsələləri diqqət mərkəzində saxlamışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 1994-cü ilin fevral ayında Böyük Britaniyaya rəsmi səfəri çərçivəsində Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankında görüşlər keçirmişdir. Söhbət zamanı tərəflər arasında konkret maliyyə proqramı haqqında fikir mübadiləsi olmuş, həmin proqramın reallaşdırılması istiqamətində məsləhətləşmələr aparılmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızla Böyük Britaniya arasında imzalanmış bir sıra müqavilələrin maliyyə vəsaiti ilə təmin edilməsi həmin bankın üzərinə düşürdü.

Elə həmin ilin yayında Səudiyyə Ərəbistanına səfər edən Heydər Əliyev İslam İnkişaf Bankının prezidenti Osama Cəfər Faquli ilə görüşmüşdür. Görüşdə bankın Azərbaycana maliyyə yardımını göstərməsi, ölkəmizin vəziyyəti ilə bağlı bir sıra başqa məsələlər barədə söhbət aparılmışdır.

1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin dünyanın ən qüdrətli banklarından olan – ABŞ-ın “Çeyz Manhetten Bank”ın rəhbərləri ilə görüşləri olmuşdur. Azərbaycan Prezidenti, həmçinin Federal Ehtiyat Bankında da olmuş, bankın rəhbərləri tərəfləri maraqlandıran məsələlər barədə fikir mübadiləsi olmuşdur.

Azərbaycanda bank sektorunun inkişaf etdirilməsi, qlobal səviyyəyə çatdırılması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən görüşlərdən biri də 1995-ci ilin yanvar ayının 28-29-da Davosda Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının prezidenti Jak Larüzeye və Ümumdünya Bankının baş direktoru Sven Sandstrom ilə olmuşdur.

Həmin ilin payızında Prezident Heydər Əliyev Nyu-Yorkda BMT-nin İnkişaf Proqramının rəhbəri Ceyms Qustav Spet ilə görüşmüşdür. Cənab Spet vurğulamışdır ki, BMT-nin İnkişaf Proqramı onun bir çox digər strukturları, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Ümumdünya Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Avropa İttifaqı və b. beynəlxalq təşkilatlarla birgə işləyərək, ölkəmizin zəngin potensialına əsaslanmaqla, çevik islahatlar aparılması, özəlləşdirmə proqramının tamamilə həyata keçirilməsi, müasir maliyyə və kredit təsisatlarının yaradılması, Azərbaycanda bank sisteminin inkişaf etdirilməsi və s. sahələrdə islahatların reallaşdırılmasına maraq göstərir.

1996-cı ildə Azərbaycanın Milli Bankı Pakistan İslam Respublikasının Mərkəzi Bankı və Dövlət Bankı ilə qarşılıqlı anlaşma haqqında saziş imzalamışdır.

Həmin ilin iyulunda Almaniyaya rəsmi səfər edən Heydər Əliyev Düsseldorfda “Doyçe Bank”ın İdarə Heyətinin rəhbərləri ilə görüşmüşdür. Bankın idarə heyətinin üzvü Georq Krupp 1995-ci ilin payızında Bakıda Azərbaycanın dövlət başçısı ilə ilk görüşünü xatırlayaraq qeyd etmişdir ki, biz o zaman başa düşdük ki, bu respublikada sabitliyin və iqtisadi yüksəlişin təminatçısı məhz Prezident Heydər Əliyevdir.

Sonra Azərbaycan Milli Bankı ilə “Doyçe Bank” arasında maliyyə əməkdaşlığı sahəsində qarşılıqlı anlaşma haqqında memorandum və Azərbaycan Beynəlxalq Bankı ilə AQ Banklar Konsorsiumu arasında bu saziş çərçivəsində kredit xətti açılması haqqında müqavilə imzalanmışdır.

Elə həmin gün “Döyçe Bank”ın İdarə Heyəti Heydər Əliyevlə ayrıca görüş keçirmişdir. Tədbirdə çıxış edən Ümummilli Lider “Dünyanın ən böyük banklarından biri olan “Döyçe Bank” ilə Azərbaycan banklarının saziş imzalaması Azərbaycan banklarının dünya miqyasında artıq müəyyən hörmətə malik olduğunu göstərir. Əminəm ki, bu sazişlər həyata keçiriləcək, bizim banklarla “Döyçe Bank” arasında əlaqələr bundan sonra da inkişaf edəcək, bunların hamısı Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafına təkan verəcəkdir,” – deyə vurğulamışdır.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev Almaniyaya səfəri çərçivəsində Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının vitse-prezidenti Manfred Abelyayn ilə görüşmüşdür. Görkəmli dövlət xadimi Prezident Heydər Əliyev ilə yenidən görüşməkdən şərəf duyduğunu bildirən cənab Abelyayn Avropa Bankının Azərbaycanla əlaqələrə xüsusi maraq göstərdiyini nəzərə çatdırmışdır. 2002-ci ilin yanvar ayında Rusiya Feredasiyasına rəsmi səfər etmiş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev bu ölkənin paytaxtı Moskva şəhərində Azərbaycan Beynəlxalq Bankının törəmə bankının açılış mərasimində iştirak etmişdir.

2002-ci il iyulun 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Prezident sarayında Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) II Avropa departamentinin direktoru Con Odlinq-Sminin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir. Cənab Odlinq-Smi “təxminən iki il əvvəlki səfərimdən bəri ölkədə makroiqtisadi göstəricilər çox əlverişli olmuşdur. İqtisadi artımın sürətinə görə, Azərbaycan MDB ölkələri arasında, əslində, liderdir və burada inflyasiya çox aşağıdır. Bu, çox yaxşı göstəricidir. Əlbəttə, bu, qismən neftlə izah edilir, lakin təkcə bununla deyil, həm də onunla izah edilir ki, Maliyyə Nazirliyi və Milli Bank çox yaxşı makroiqtisadi siyasət aparırlar. Struktur islahatları da yaxşı gedir. O ki qaldı Azərbaycan ilə BVF arasındakı münasibətlərə, biz bundan, xüsusən Maliyyə Nazirliyi, Milli Bank, Prezidentin İcra Aparatı ilə əlaqələrimizdən çox məmnunuq,” – deyə qonaq vurğulamışdır.

2002-ci ilin sentyabrın 11-də Prezident Heydər Əliyev Prezident sarayında Dünya Bankının Cənubi Qafqaz ölkələri üzrə departamentinin direktoru xanım Donna-M. Dousett-Koirolonu qəbul etmişdir.

Xarici ölkələrlə həm dövlət, həm də ayrı-ayrı bankların səviyyəsində aparılan əməkdaşlıq əlaqələrinin nəticələrindən biri də xarici ölkələrin bəzi kommersiya banklarının Azərbaycan bazarında da fəaliyyət göstərməsi olmuşdur. Belə ki, 1995-ci ildə 25 may 1995-ci ildə təsis edilmiş Azər-Türk Bank Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin səhmdarları arasında Azərbaycan Respublikası Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi (75.00 %) ilə yanaşı Türkiyə Respublikasının Ziraat Bankı (12,37 %) və Ziraat Bank International (1.08 %) da vardır. Hazırda Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici ölkə bankları vardır:

- 1) Türkiyənin Yapı Kredi Bankı (ölkəmizdə 2000-ci ildə fəaliyyətə başlamışdır);
- 2) Türkiyə Respublikasının Ziraat Bankı 2014-cü ildə “Ziraat Bank Azərbaycan” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti adı altında törəmə bankını açmışdır.
- 3) Rusiya Federasiyasının VTB Bankının Azərbaycan nümayəndəliyi.

Bunlardan başqa, ölkəmizdə bu gün xarici kapitalın iştirak etdiyi UniBank, Nikoil Bank, AccesBank, Bank Respublika kimi banklar Azərbaycanda müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərir. Bu bankların hamısı "böhran sınağı"ndan uğurla keçərək qazandıqları müştəri etibarını qorumağa çalışırlar.

Heydər Əliyevin müdrik və uzaqgörən idarəçiliyi sayəsində Azərbaycanda bütün sahələrdə olduğu kimi bank sektorunda da etibar və sabitlik amilləri bərqərar olmuşdur. Bu sektor iqtisadi inkişaf və sosial rifah yolunda möhkəm addımlarla irəliləyərək etibarlı mövqeyini gündən-günə möhkəmləndirmişdir. Aşağıda verilən cədvəl 1-ə diqqət etsək, iqtisadiyyata kredit qoyuluşları özündə əks etdirən rəqəmlər bu fikirlərimizi təsdiq edir (* – *min manatla*):

Cədvəl 1

Azərbaycan Respublikasında iqtisadiyyata kredit qoyuluşları (milyon manatla)

İqtisadiyyata kredit qoyuluşları:	1993*	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
qısa müddətli	14811,8	135,7	289,8	364	408,4	426,7	443,1	466,4	486,2	520,2	670,3
yequna görə, faizlə	14116	119,2	253	335,2	380,2	417,5	432,1	336,4	353,9	374,8	487
uzun müddətli	95,3	87,8	87,3	92,1	93,1	97,8	97,5	72,1	72,8	72	72,7
yequna görə, faizlə	695,8	16,5	36,8	28,8	28,2	9,2	11,0	130	132,3	145,4	183,3
yequna görə, faizlə	4,7	12,2	12,7	7,9	6,9	2,2	2,5	27,9	27,2	28	27,3

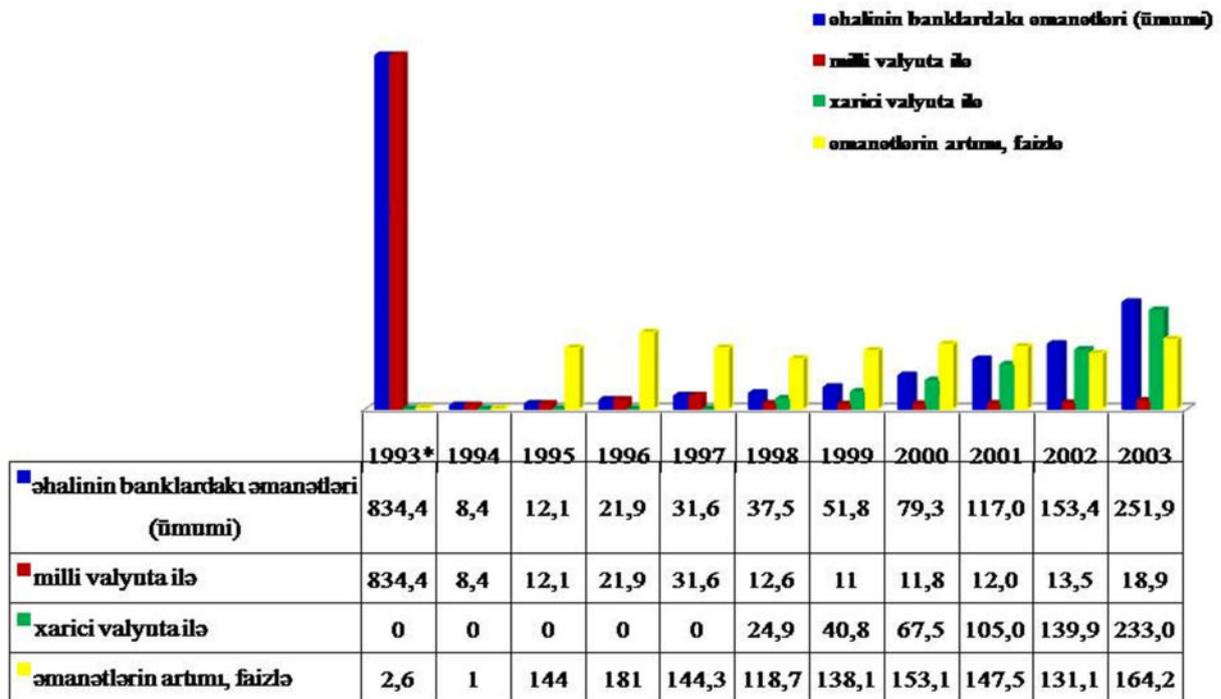
Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin və Mərkəzi Bankının hesabatlarına əsasən tərtib edilmişdir

Bank rəqabətinin güclənməsi, xidmətlərinin çeşidinin artırılması, investisiyaların genişlənməsi və bu kimi digər meyllərin artması bankları müxtəlif mənbələrdən vəsait cəlb etməkdə maraqlı edir. Belə bir şəraitdə əmanətçilərdən cəlb edilmiş vəsaitlərinin etibarlı qorunması xüsusi aktualıq kəsb edir. Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən davamlı və dayanıqlı innovativ iqtisadi islahatlar əhalinin də banklara olan etimadını günbəgün artırmışdır. Nəticədə vətəndaşlar tərəfindən banklara qoyulan əmanətlərin həcmi ilbəil artmışdır (şək. 1).

ƏHALİNİN BANKLARDAKI ƏMANƏTLƏRİ

(ilin sonuna, mln. manat)

*1993-cü ildə – min manat

Şək.1. 1993-2003 cu illərdə vətəndaşların banklarda olan əmanətlərinin həcmi (milyon manatla)

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin və Mərkəzi Bankının hesabatlarına əsasən tərtib edilmişdir

2002-ci ilin oktyabr 25-də Gülüstan sarayında keçirilən “Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi İnkişaf üzrə Dövlət Proqramı”nın təqdimatına həsr edilmiş ümummilli konfransda iştirak edən Prezident Heydər Əliyev dərinməzmunlu və çoxşaxəli çıxışında bank sektorunda əldə edilmiş uğurlara da toxunmuşdur: “İndi Azərbaycanın 1 milyard 300 milyon dollar valyuta ehtiyatı var. Ancaq biz iqtisadiyyatda işlərimizə başlayanda, demək olar ki, bir dollar da valyutamız yox idi, heç nəyimiz yox idi. Hər şey dağılmışdı. İqtisadi islahatların həyata keçirilməsi ilə əlaqədar biz əvvəldən, hələ 1993-1994-cü illərdən xarici investisiyaların Azərbaycana cəlb olunması məsələsini qarşıya qoyduq və bu barədə ardıcıl surətdə lazımi tədbirlər həyata keçirərək böyük uğurlara nail olduq. Xarici investisiyalar da cəlb olunmalıdır. İndi bizdə xarici investisiyalar ilbəl artır. Qarşıdakı illərdə də Azərbaycanın iqtisadiyyatına milyardlarla xarici investisiya qoyulması gözlənilir. Dünya təcrübəsindən səmərəli istifadə olunmaqla və beynəlxalq maliyyə qurumlarının – Dünya Bankının, Beynəlxalq Valyuta Fondunun, İslam İnkişaf Bankının, Asiya Bankının, digər bankların yardımı, kreditləri ilə ölkəmizdə müxtəlif layihələr həyata keçiriləcəkdir. İndi biz iqtisadiyyatın mümkün potensialını hərəkətə gətirmişik”.

Makroiqtisadi siyasətin koordinasiyası gücləndiriləcək, maliyyə dayanıqlılığı baxımından optimal makro-fiskal çərçivə formalaşdırılacaq və adekvat pul siyasəti aparılacaqdır. Bu siyasətin birinci pilləsində inflyasiya hədəfi, digər makroiqtisadi hədəflər və bunlara uyğun tənzimləmə alətləri, ikinci pilləsində isə maliyyə sektorunda sabitlik hədəfləri, sektorda aktivliyi və riskləri idarə edəcək alətlər yer alacaqdır. Inflyasiya hədəfinə uyğun olaraq, iqtisadiyyatın pula tələbatının ödənilməsinə xüsusi diqqət yetiriləcək, monetar idarəetmənin institusional bazası təkmilləşdiriləcəkdir. Bütçə resurslarının formalaşması və istifadəsi sahəsində fiskal intizamın təmin edilməsi, vəsaitlərin düzgün bölüşdürülməsi və xərclərin səmərəliliyinin artırılmasına xüsusi diqqət yetiriləcəkdir. Müxtəlif bütçə riskləri (xarici, maliyyə, kənarlaşma, əməliyyat riskləri və s.) üzrə çevik qiymətləndirmə aparılacaqdır. İqtisadi sistemin rəqabət qabiliyyətinin daha da artırılması məqsədilə tədricən passiv vergi siyasətindən aktiv vergi siyasətinə keçid təmin ediləcək, vergi dərəcələrinin optimallaşdırılması istiqamətində həyata keçiriləcək tədbirlər sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əlverişli mühitin yaradılmasına kömək edəcəkdir.

Müasir inkişaf mərhələsində Azərbaycanın bank sistemi (2005-ci ildən) həm nəzərəçarpancaq kəmiyyət nailiyyətləri, həm də əhəmiyyətli keyfiyyət dəyişiklikləri ilə səciyyələnir. Ölkədə aparılan islahatlar bank sektoruna da öz müsbət təsirini göstərmişdir. Minimum kapital tələblərinin restrukturizasiyası və sərtləşdirilməsi, kapitalın adekvatlıq əmsalının artırılması ilə bağlı tədbirlər bu sektorun gücləndirilməsi prosesinin səmərəliliyinin təmin edilməsi üçün əsas şərtlər hesab edilir.

Xarici investorların ölkə banklarının mülkiyyət strukturu səviyyəsində iştirakı onların rəqabətqabiliyyətliliyinin artmasına, eləcə də bank sisteminin xidmətləri bazarının liberallaşdırılması kimi bir şəraitdə kapitallaşma imkanlarına birbaşa təsir göstərən ən mühüm amil kimi qəbul edilməlidir. Bu gün bank sektoru, əsasən, adekvat kapitalın həcmi ilə qiymətləndirilir. 2020-ci il yanvarın 1-nə Azərbaycanın bank sektorunda kapitalın adekvatlıq əmsalı 18 % təşkil etmişdir. Beləliklə, bu sektor öz kapitalı ilə bankların aktivlərinin etibarlı təminatına malikdir.

Ölkəmizin bank sektoru qlobal rəqəmsal transformasiyalar konsepsiyalarına uyğunlaşmağa çalışır. Rəqəmsal bank dedikdə, məhsul və xidmətlərinin əksəriyyəti rəqəmsal formada təqdim olunan bank başa düşülür. Eyni zamanda, müştəriləri bankla gündəlik ünsiyyətlərində əsasən rəqəmsal kanallardan istifadə edirlər. Bu cür bank infrastrukturunu real vaxt rejimində rəqəmsal qarşılıqlı əlaqə üçün optimallaşdırılır.

Azərbaycan bu gün dayanıqlı bank sisteminə malikdir. Bu gün böyük fəxr və qürur hissi ilə deyirik ki, Ulu Öndərin hakimiyyətə gəlişi ilə öz həqiqi dövlət müstəqilliyinə qovuşmuş Azərbaycanın inkişaf strategiyası müəyyən edilmişdir. Bu strateji konsepsiya ölkəmizin potensial

imkanları, milli mənafeləri, qlobal iqtisadi meyillər, geosiyasi reallıqlar və bu qəbildən olan digər vacib amillər nəzərə alınmaqla hazırlanmışdır.

Məhz Ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə bank sistemində həyata keçirilən islahatlar cənab prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir.

Azərbaycanda rəqəmsal bankçılığın ölkədə genişləndirilməsi istiqamətində hərtərəfli işlər aparılır. Bu məqsədlə 2018-2020-ci illərdə rəqəmsal ödənişlərin genişləndirilməsi üzrə Dövlət Proqramı qəbul edilmişdir.

Beləliklə, iqtisadi əməliyyatların şəffaflığını təmin edən rəqəmsal ödənişlərin tətbiqi və istifadəsinin genişləndirilməsi nağd pulla bağlı xərclərin, bank və qurumların əməliyyat xərclərinin azaldılmasına, bu da öz növbəsində vergitutma bazasının, eləcə də maliyyə xidmətlərindən istifadə imkanlarının genişlənməsinə, nəticədə iqtisadi artıma təkan verəcək.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Respublika Milli Bankının yeni inzibati binasının açılış mərasimində nitqi (6 oktyabr 1998-ci il) [elektron resurs] URL: <https://lib.aliyev-heritage.org/az/4079236.html> (son müraciət: 28.01.2023)

2. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev Beynəlxalq Valyuta Fondunun nümayəndə heyətini qəbul etmişdir [elektron resurs] URL: <https://azertag.az/xeber/-964663> (son müraciət: 28.01.2023)

3. “Yoxsulluğun azaldılması və İqtisadi İnkişaf üzrə Dövlət Proqramı”nın təqdimatına həsr olunmuş ümummilli konfransda Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi (25 oktyabr 2002-ci il)

4. “Azərbaycan - 2020: gələcəyə baxış” inkişaf konsepsiyası. Bakı, 2019

5. Maliyyə sağlamlığına baxış. Bakı: Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı, 2018

6. Гаджиев Д.Ф. (2018), “Денежно-кредитная система и Международный банк Азербайджана”. Москва: Финансы и статистика, 240 с.

7. Исмаилов Э.М. (2019), “Валюты стран Центральной Евразии в условиях финансовой глобализации”. Стокгольм: SA&CC Press, 132 с.

8. Рустамов Э.С. (2017), “Экономическая модернизация Азербайджана: вызовы и решения”. Москва: Эконом-Информ, 367 с.

HEYDAR ALIYEV AND WAYS OF DEVELOPMENT OF THE BANKING SYSTEM OF AZERBAIJAN

E.Sadıgov

doctor of economic sciences, professor
Mingachevir State University

Abstract: *In every society, a bank, as a specialized organization, differs from other enterprises producing material goods. If enterprises differ in the variety of goods and services they produce, then the bank differs in the production of a specific product – money, payment transactions. The main product of banks in the service sector is not the production and consumption of goods, but credit operations and the production of money. The bank employs specialized personnel who carry out monetary transactions, analyze information, carry out settlements and ensure interaction between enterprises and clients.*

Keywords: *bank, money, credit, payment cycle, government policy, calculations, national currency*

ГЕЙДАР АЛИЕВ И ПУТИ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ АЗЕРБАЙДЖАНА

Э.М.Садыгов

доктор экономических наук, профессор
Мингячевирский государственный университет

***Резюме:** В каждом обществе банк, как специализированная организация, отличается от других предприятий по производству материальных товаров. Если предприятия различаются по разнообразию производимых товаров и услуг, то банк отличается производством специфического товара – денег, операций по оплате. Основным продуктом банков в сфере услуг является не производство и потребление товаров, а кредитные операции и производство денег. В банке работает специализированный персонал, осуществляющий денежные операции, анализирующий информацию, проводящий расчеты и обеспечивающий взаимодействие между предприятиями и клиентами.*

***Ключевые слова:** банк, деньги, кредит, платежный цикл, государственная политика, расчеты, национальная валюта*

Elmi redaktor: i.e.d., prof. V.Əyyubov

Çara təqdim edən redaktor: i.f.d., dos. N.Qədimli

Daxil olub: 26.06.2023

Çara qəbul edilib: 03.07.2023